

Expertmeeting: Samenwerken met kunstresidenties voor lokale en regionale overheden

Verslag door Jelle Burggraaff

Op 15 oktober vond de expertmeeting “Samenwerken met kunstresidenties voor lokale en regionale overheden” plaats, als vervolg op het DutchCulture-congres van 14 september vorig jaar, waar het thema “Lokaal beleid, grenzeloze ambities” centraal stond. Tijdens deze bijeenkomst kwamen diverse experts samen om de toekomst van artist-in-residence (AiR) programma’s te verkennen en hun impact op lokale gemeenschappen en beleidsvorming te bespreken.

Opening

De expertmeeting werd geopend door de Argentijnse performer en geluidskunstenaar Nahuel Cano, die deel heeft genomen aan een artist-in-residence in Utrecht. Als onderdeel van zijn project "Ways to Listen to a River" heeft hij verhalen verzameld over de rivier de Vecht. Nahuel deelde zijn ervaringen en inzichten en leidde de deelnemers in een luisteroefening. Na de opening spraken samenwerkingspartners Lidy Ettema, projectcoördinator van Residenties in Utrecht, en Vera Bonder, programmamaker bij Het Huis Utrecht. Lidy reflecteerde op de luisteroefening van Nahuel en de samenwerking met de provincie Utrecht rond de Vecht. Dit gezamenlijke luisteren als onderdeel van het artist-in-residence project van Nahuel creëerde nieuwe dynamieken in de gesprekken en vergemakkelijkte het delen van persoonlijke ervaringen tussen alle organisaties betrokken bij de Vecht. Deze samenwerking leidde tot verdere projecten wat aantoont hoe kunstresidenties nieuwe perspectieven op lokale kwesties bieden. Vera Bonder legde uit dat Het Huis Utrecht ruimte biedt voor onderzoek binnen residenties. Het doel is niet om één juist antwoord te vinden, maar om verschillende manieren te ontdekken om vragen te benaderen. Het Huis Utrecht faciliteert ook ontmoetingen tussen kunstenaars en de gemeenschap, bijvoorbeeld via community dinners.

Deelnemers

- Alieke Ramos Marta, Strategisch Beleidsadviseur, Gemeente Deventer
- Marlo Saalmink, Beleidsadviseur Beeldende Kunst, Gemeente Maastricht
- Claar Shouwenaar, Kwartiermaker Cultuur en Leefomgeving, Provincie Utrecht
- Digna Kosse, Broedplaats Nesse / Gemeente Terneuzen
- Leonne Cuppen, Eigenaar Yksi Connect, Eindhoven
- Esther Van Rosmalen, Artistiek Leider, Witte Rook Breda en AiR Platform Brabant
- Siera Wiersma, Senior Beleidsadviseur Cultuur, Gemeente Utrecht
- Brett Bannink, Adviseur culturele en creative industrie, Provincie Utrecht
- Dennis Bouma, Hogeschooldocent en Onderzoeker, Hogeschool Utrecht
- Marlies van Grootel, Projectmanager, Artist Residencies Enschede (ARE)
- Vera Bonder, Programmamaker, Het Huis Utrecht
- Lidy Ettema, Projectleider, Residences Utrecht
- Marijn van de Pol, Nieuw Zwanenburg, Oirschot
- Sanne Muiser, Projectleider, Inversie, Brabant
- Sietze Bandringa, Beleidsmedewerker Cultuur, Gemeente Leeuwarden
- Jan Derk Diekena, Beeldend Kunstenaar & Urban Design, Stichting Art Indeed / Stichting WEP, Groningen
- Karin Boelhhouwer, Belangenbehartiger Kunsteducatie en Orkesten Kunstenbond, Utrecht
- Jelle Burggraaff, Hoofd Mobiliteit & Advies, DutchCulture, Amsterdam

- Heidi Vogels, DutchCulture|TransArtists, Adviseur Arts Residencies en coordinator AIR NL, Amsterdam

Overzicht van het AiR-veld in Nederland

Heidi Vogels presenteerde de huidige stand van zaken rond artist-in-residence (AiR) programma's in Nederland, met internationale voorbeelden. Ze benadrukte het belang van residences die kunstenaars in staat stellen zich onder te dompelen in lokale omgevingen en culturen, als ook het belang van samenwerking en netwerken tussen residences en partners.

Een belangrijk onderwerp was Artist-in-Residence Nederland (AiR NL), een platform van DutchCulture|TransArtists dat AiR-organisaties ondersteunt met tools kennis en verbinding met collega's via bijeenkomsten. AiR NL reageert ook op urgenties in de AiR en kunstsector zoals tijdens het begin van de oorlog Oekraïense met het koppelen van kunstenaars op de vlucht met tijdelijke verblijven binnen residentieprogramma's.

Heidi besprak ook de historische ontwikkeling van AiR-programma's in Nederland, die teruggaat naar de jaren '90, toen kunstenaars leegstaande gebouwen gingen gebruiken. Deze zelforganisatie leidde tot de oprichting van vele AiR's, die artistieke vrijheid en lokale betrokkenheid bevorderden.

Naast grotere residenties zoals de Rijksacademie en de Jan van Eyck Academie zijn er kleinere initiatieven zoals 1646 in Den Haag en Kunsthuis SYB in Beetsterzwaag. 1646 is een cruciaal platform in de lokale kunstgemeenschap en biedt naast een internationaal residentieprogramma ook evenementen die de dialoog tussen kunstenaars en bewoners stimuleren. Hun recente uitwisselingsprogramma met Boedapest Galéria onderstreept het belang van lokale kunstinitiatieven in internationale netwerken.

Kunsthuis SYB, gerund door kunstenaars en vrijwilligers, biedt residenties aan jonge kunstenaars en organiseert een triënnale die de hele regio betreft. Deze triënnale fungeert als showcase voor opkomend talent en bevordert interactie tussen kunstenaars en de lokale gemeenschap, waardoor SYB een belangrijke activator is voor de omliggende omgeving. Via AiR's als deze krijgen kunstenaars de kans zich volledig onder te dompelen in lokale culturen, wat de impact van hun werk op de gemeenschap versterkt.

Rondetafelgesprek 1: De Waarde van AiR-Programma's voor Gemeenten en Provincies

Tijdens het eerste rondetafelgesprek werden belangrijke vragen gesteld: waarom zou een gemeente of provincie een Artist-in-Residence (AiR) programma willen ondersteunen, en wat kan een AiR-programma bijdragen aan de lokale samenleving? Een centraal thema was de waarde van AiR-programma's als verbinders van lokale, regionale en internationale kunstnetwerken, die bijdragen aan een vitale en vernieuwende kunstscene. AiR-programma's fungeren zoals katalysatoren voor zowel de kunstenaarsgemeenschap als het publiek en bieden mogelijkheden voor jonge en mid-career kunstenaars om zich verder te ontwikkelen. Daarnaast werd besproken hoe AiR-programma's lokale kwesties kunnen helpen aanpakken. Ze geven ruimte aan onderbelichte verhalen en brengen kennis samen, wat vaak leidt tot grotere maatschappelijke betrokkenheid en bewustwording.

Inversie Brabant is een concreet voorbeeld van zo'n impact. Opgezet om afgestudeerde kunstenaars in Brabant te behouden, werd dit programma met succes door de provincie gefinancierd en verlengd binnen de regeling Taltenhub Brabant. Het 10 maanden durende talentprogramma met mentoren, binnen een regionaal netwerk van werkplekken, residences en exposities helpt kunstenaars dieper in hun praktijk duiken en beter articuleren wat hun werk inhoudt, wat vaak leidt tot succesvolle aanvragen bij het Mondriaan Fonds.

Kunstloc Brabant speelt hierbij een belangrijke rol als cultuurbemiddelaar. Door gegevens te verzamelen en te evalueren, tonen zij hoe culturele investeringen hun waarde terugverdienen, zelfs wanneer de impact van een AiR-programma soms pas op langere termijn zichtbaar wordt. Een ander sprekend voorbeeld van succesvolle zichtbaarheid is VHDG, een initiatief dat door de provincie Fryslan reist met een SRV-wagen en brandweerwagen vol kunst, om de impact van residenties onder de aandacht te brengen.

Enkele besproken projecten benadrukken de concrete uitkomsten van residencies. Zo leidde Britte Koolens' residency tot een kunstwerk dat nu op diverse plekken wordt tentoongesteld. Ook een samenwerking tussen Witte Rook en het Stedelijk Museum Breda, waarbij via residency projecten de gedeelde Spaanse en Nederlandse geschiedenis in een hedendaags perspectief wordt geplaatst leidde tot het herontdekken van het verhaal van Spaanse immigranten in Breda. Dit laat zien hoe residenties kunstproducties voortbrengen die nieuw perspectief bieden op lokale geschiedenissen.

Vanuit Maastricht werd de behoefte benadrukt om AiR-initiatieven concreet te maken en structureel te integreren in het gemeentelijk beleid. De gemeente is actief in dialoog met kunstenaars en culturele organisaties om beleid af te stemmen op de behoeften van de kunstsector. Netwerken zoals VNG, Hermes Cultuurnetwerk en het IPO (Interprovinciaal Overleg), spelen een belangrijke rol door informatie over cultuur onderling tussen beleidsmakers te delen.

De zichtbaarheid van AiR-resultaten blijft een uitdaging, omdat deze kunstprojecten vaak zoals AIR platform Brabant dat benoemd "uitgesteld publieksbereik" hebben of - zoals in de discussie werd aangevuld - andere "uitgestelde resultaten" die pas jaren later zichtbaar en tastbaar worden. Daarnaast hebben kunstenaars soms moeite om precies te verwoorden wat ze willen onderzoeken omdat zij procesmatig werken, wat het lastig maakt om de impact van kunstprogramma's direct te koppelen aan beleidsdoelen. De scheiding tussen cultuur en beleid kan hierdoor belemmerend werken, maar door AiR-programma's te integreren in beleidsontwikkeling, kunnen gemeenten en provincies kunstinitiatieven beter ondersteunen en lokaal verankeren.

Rondetafelgesprek 2: Hoe worden AiR-programma's gefinancierd?

In dit rondetafelgesprek stond de financiering van Artist-in-Residence (AiR) programma's centraal. De deelnemers bespraken verschillende belangrijke aspecten, waaronder de kosten die aan een AiR verbonden zijn, de bredere financieringsmogelijkheden in Nederland en daarbuiten, en de rol van samenwerking met gemeenten en provincies. Ook werd ingegaan op hoe AiR-programma's beter kunnen worden ingebed in lokale en provinciale beleidskaders.

De deelnemers deelden hun ervaringen met de kosten van het organiseren van een AiR-programma en gaven aan dat de financiering van residencies vaak moeilijk te realiseren is, met een beperkt aantal beschikbare fondsen voor organisaties. Het Mondriaan Fonds, dat

gericht is op beeldende kunst, komt vaak naar voren als een belangrijke bron voor kleinere residencies, maar deze moeten in hun aanvragen concurreren met bijvoorbeeld presentatie instellingen die een veel groter publieksbereik hebben. De redenatie is dat je als een Kunstpodium moet opereren en dat is heel lastig te beargumenteren als AiR, er moet een heel programma bij ontwikkeld worden om dat te compenseren. Tijdens de discussie werd ook het Europese financieringsperspectief besproken. Veel kleine initiatieven hebben moeite om financiering te verkrijgen en om samen te werken bij het aanvragen van Europees geld, wat de vraag oproept hoe de beschikbare middelen beter geoptimaliseerd kunnen worden, vooral voor kleinere organisaties. Sinds kort is er wel een laagdrempeliger regelingen binnen het Creative Europe programma: Culture Moves Europe, dat speciaal ook op residencies gericht is.

Daarnaast werd de samenwerking tussen AiR-initiatieven en gemeentelijke en provinciale overheden behandeld. Naar voren werd gebracht het belang dat beleidsmedewerkers in contact staan met de gemeenschap en de rol die AiR-programma's hierin kunnen spelen. De waarde van deze projecten groeit vaak pas na enkele jaren, wat een uitdaging vormt in de huidige korte termijn financieringsstructuren.

De impact van AiR-programma's krijgt wel steeds meer aandacht van lokale overheden, die steeds vaker kijken naar de maatschappelijke impact van subsidieverstrekking in kunst en cultuur. Het gesprek benadrukte het belang van omgevingsgericht werken en hoe AiR-programma's kunnen bijdragen aan deze doelstellingen door kunstenaars als experts te betrekken. Dit vereist echter dat de waarde van een AiR duidelijk wordt gecommuniceerd in de beleidsvorming.

AiRs kunnen ook worden ingezet als een vorm van art-based research, wat beleidsontwikkeling kan legitimeren. Het is essentieel om de waarde van AiR-programma's te articuleren in relatie tot maatschappelijke vraagstukken, zoals klimaatadaptatie en healthy aging. Het gebruik van een AiR als instrument kan beleidsmakers helpen de verbinding met urgente thema's te leggen, terwijl kunstenaars een platform krijgen.

Om de impact van AiR-programma's zichtbaar te maken, is het noodzakelijk dat alle betrokkenen het proces volgen en dit navolgbaar maken. Dit vergt aanzienlijke inspanning en middelen, maar kan leiden tot een beter begrip van de waarde van AiR binnen de gemeenschap. Het is belangrijk dat de participatieve aard van AiR bij alle betrokkenen aanwezig is en dat de processen duidelijk zijn uitgelegd, zodat ze begrijpelijk zijn voor beleidsmakers en de samenleving.

Het rondetafelgesprek benadrukte dat het financieren van AiR-programma's een complexe en uitdagende opgave is, met veel betrokken partijen en verschillende perspectieven. Er is behoefte aan een betere afstemming tussen kunst, cultuur en andere beleidsvelden, zodat de waarde van AiR-programma's niet alleen zichtbaar wordt, maar ook echt wordt erkend. Dit vraagt om een strategische benadering, waarbij samenwerking en het delen van ervaringen cruciaal zijn om de impact van AiR-programma's te vergroten. De aanwezigen spraken de hoop uit dat er in de toekomst meer ruimte komt voor kunst en cultuur binnen gebiedsontwikkeling en beleidsvorming, zodat de bijdrage van AiR aan de samenleving ten volle kan worden benut.

Conclusies en follow-up:

Artist-in-Residence (AiR) programma's bieden grote maatschappelijke waarde door inzicht te bieden in lokale vraagstukken, creatieve oplossingen te stimuleren en gemeenschappen samen te brengen en nauwer te verbinden door het mogelijk maken van context gedreven kunstprojecten. Toch blijft de financiering van deze programma's een uitdaging, met beperkte nationale fondsen en sterke concurrentie om subsidies, zoals bij het Mondriaan Fonds. Europese financieringsmogelijkheden, zoals het nieuwe Culture Moves Europe-programma, geven enige verlichting, vooral voor kleinere initiatieven. Toch zijn Europese aanvragen vaak complex en samenwerking bij deze aanvragen verloopt niet altijd soepel.

Gemeentelijke en provinciale overheden zien in toenemende mate de waarde die AiR-programma's kunnen hebben voor maatschappelijke uitdagingen, variërend van klimaatadaptatie en ruimtelijke ordening tot sociale cohesie en healthy aging. De dialoog over kunst en cultuur zou niet alleen binnen de kunstsector zelf gevoerd moeten worden, maar samen met andere betrokkenen om nieuwe wegen te verkennen voor het verweven van kunst binnen urgente ruimtelijke en sociale opgaven. Kunst kan zo effectiever verankerd worden in beleid en een bredere rol spelen in het oplossen van complexe vraagstukken.

Een inspirerend voorbeeld is een project dat Residences in Utrecht besprak, waarin kunstenaars de traditionele rolverdeling omkeren door gemeenten uit te nodigen zich aan te melden voor deelname aan kunstprojecten. Dit initiatief laat zien hoe kunstenaars en gemeenten samen kunnen werken aan betekenisvolle projecten met wederzijdse betrokkenheid. Zo wordt kunst niet alleen een aanvulling op beleid, maar een actieve partner in beleidsontwikkeling en uitvoering.

Tijdens het rondetafelgesprek kwam ook naar voren dat effectieve samenwerking tussen AiR-programma's, overheden en andere stakeholders meer afstemming vraagt tussen kunst, cultuur en andere beleidsdomeinen. Omdat de waarde van kunst als procesmatige katalysator pas op langere termijn zichtbaar wordt, is een visie op de lange termijn essentieel waarbij ook gekeken wordt naar de integratie van kunst en cultuur in gebiedsontwikkeling en beleidsvorming.

Als follow-up zou een mogelijk volgende bijeenkomst verder kunnen bouwen op deze ideeën. Een dergelijk bijeenkomst kan een nieuw platform bieden voor samenwerking, kennisdeling en financiering vanuit meerdere beleidsterreinen, gericht op manieren waarop kunst en AiR-programma's kunnen bijdragen aan het aanpakken van maatschappelijke uitdagingen.

Links:

[DutchCulturelTransArtists](#)

[HU Onderzoek pilot residency Nahuel Cano](#)

[Talenthub Brabant](#)

[Talenthub Inversie](#) en [Talenthub Impact](#)

[Culture Moves Europe Residence Action](#)